

Αρχαία Ελληνικά Θεωρητικής Κατεύθυνσης 2012 (Προτεινόμενες Απαντήσεις)

Γνωστό

A1. Μετάφραση

Και αυτά, επειδή η ηθική αρετή συνδέεται με τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα συναισθήματα δηλαδή για την ευχαρίστηση κάνουμε τις τιποτένιες πράξεις, ενώ εξαιτίας της λύπης μένουμε μακριά από τα (αισθητικώς) ωραία πράγματα. Γι' αυτό πρέπει από την πιο μικρή ηλικία να έχουμε διαπαιδαγωγηθεί, όπως λέει ο Πλάτωνας, με τέτοιον τρόπο, ώστε να χαιρόμαστε και να λυπόμαστε με αυτά που πρέπει πραγματικά αυτή είναι η σωστή παιδεία.

Όμως δεν πρέπει να πούμε να πούμε μόνο αυτό ότι δηλαδή (η αρετή είναι) έξη, αλλά και ποιας ακριβώς ποιότητας (έξη). Πρέπει λοιπόν να πούμε ότι κάθε αρετή, όποιον τυχόν πράγματος είναι αρετή, και το ίδιο το πράγμα το κάνει να φτάσει στην τέλεια κατάσταση του και το βοηθάει να εκτελέσει με τον πιο σωστό τρόπο το έργο που είναι προορισμένο γι' αυτό για παράδειγμα, η αρετή του ματιού κάνει τέλειο και το μάτι και το έργο που είναι προορισμένο γι' αυτό, γιατί χάρη στην αρετή του ματιού βλέπουμε καλά. Όμοια και η αρετή του αλόγου κάνει το άλογο και τέλειο και ικανό να τρέξει και να σηκώσει επάνω του τον αναβάτη και να μείνει να αντιμετωπίσει τους εχθρούς. Αν λοιπόν αυτό συμβαίνει σε όλες τις περιπτώσεις, τότε και η αρετή του ανθρώπου θα είναι η έξη λόγω της οποίας ο άνθρωπος γίνεται καλός και χάρη στην οποία θα εκτελέσει με το σωστό τρόπο το έργο που είναι προορισμένο γι' αυτόν.

B1. Στο παρατιθέμενο απόσπασμα ο Αριστοτέλης αναφέρεται στο ασφαλές κατά τη γνώμη του, κριτήριο («σημείον») με το οποίο μπορεί να διαπιστωθεί το είδος «των έξων» που τείνει να διαμορφώσει και να παγιώσει κάποιος άνθρωπος. Ο φιλόσοφος κάνει κάποιες παρατηρήσεις σχετικά με τα συναισθήματα που συνοδεύουν τις πράξεις μας. Όταν ο άνθρωπος έχει διαμορφώσει τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα του, δοκιμάζει κατά την εκτέλεση μιας πράξης ένα ευχάριστο ή δυσάρεστο συναίσθημα και αυτό είναι το σημάδι, το κριτήριο που δείχνει ότι πράγματι έχουν διαμορφωθεί αυτά τα στοιχεία. Για να κάνει εναργέστερη αυτή τη θέση, ο Αριστοτέλης φέρνει δύο (αποδεικτικά και όχι ενισχυτικά) παραδείγματα: στο πρώτο ο άνθρωπος απέχει από κάτι, ενώ στο δεύτερο δοκιμάζει κάτι. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται στην αποχή από τις σωματικές ηδονές. Αν δηλαδή κάποιος απέχει από τις σωματικές απολαύσεις και αισθάνεται χαρά γι' αυτό είναι εγκρατής («ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος ... σώφρων»).

Αντίθετα, αν κάποιος δυσανασχετεί γι' αυτή την αποχή, αυτό σημαίνει ότι πάλι έχει διαμορφωθεί ένα μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του αλλά αρνητικό: ο άνθρωπος αυτός είναι ακόλαστος («ὁ δ' ἀχθόμενος ἀκόλαστος»).

Κατά τον ίδιο τρόπο, κάποιος που αντιμετωπίζει με χαρά ή, έστω, χωρίς λύπη τις δυσχέρειες ή τους κινδύνους που συναντά στη ζωή του, ο άνθρωπος αυτός είναι ανδρείος («ὁ μὲν ὑπομένων τα δεινά καὶ χαίρων ἢ μὴ λυπούμενός γε ἀνδρείος»). Αν όμως κάποιος νιώθει δυσάρεστα μ' αυτή την αντιμετώπιση, χαρακτηρίζεται ως δειλός («ὁ δὲ λυπούμενος δειλός»).

Μετά την παράθεση των παραπάνω παραδειγμάτων, ο Σταγειρίτης φιλόσοφος, σύμφωνα με την πάγια συνήθειά του, διατυπώνει το γενικό συμπέρασμα που συνάγεται με βάση αυτά: οι ηθικές αρετές συνδέονται άρρηκτα με τα συναισθήματα της ηδονής και της λύπης, με τις ευάρεστες ή τις δυσάρεστες συναισθηματικές διαθέσεις («Περὶ ἡδονᾶς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετή»).

Ο Αριστοτέλης τέλος συναρτά τις ηθικές ιδιότητες και με τον συναισθηματικό κόσμο του ανθρώπου, τις παρορμήσεις του, τις επιθυμίες του, τον ψυχισμό του. Δεν αρκεί να γνωρίζει κανείς τι είναι σώφρων, ανδρείο ή δίκαιο για να το πράξει, αλλά είναι απαραίτητο και να θέλει, να επιθυμεί να το κάνει.

B2.α. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο Αριστοτέλης κάνει ευρεία χρήση των φιλοσοφικών εννοιών «έξις», «ἀρετή» και «ἔργον», προκειμένου να προσδιορίσει τις ηθικές αρετές που θα οδηγήσουν στην ευδαιμονία του ανθρώπου.

έξις: Η λέξη παράγεται από τον μέλλοντα «έξω» του ρήματος «ἔχω» (από το θέμα σεχ- < h εχ- <έχ- + παραγωγική κατάληξη -σις, η οποία δηλώνει ενέργεια. Η αρχική σημασία της λέξης «έξις» είναι το να έχει ή να κατέχει κανείς συνέχεια κάτι που το έχει αποκτήσει. Δεν είναι όμως μόνο ενέργεια αλλά και αυτό που την ακολουθεί: η μόνιμη

κατάσταση, η ιδιότητα που προκύπτει από συνήθεια ή από άσκηση και με αυτή τη σημασία τη χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης, δίνοντάς της ηθικό περιεχόμενο. Με άλλα λόγια έξεις είναι τα μόνιμα ηθικά γνωρίσματα, τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας, καλά ή κακά, αρετές ή κακίες. Στη νέα ελληνική, η λέξη έξη έχει κυρίως ψυχολογικό περιεχόμενο και είναι η συνήθεια (ή ο τρόπος συμπεριφοράς) ως αποτέλεσμα επανάληψης, μάθησης ή συνεχούς επίδρασης του ίδιου παράγοντα.

ἀρετή: Η λέξη ἀρετή (<ριζ. ἀρ-) σχετίζεται ετυμολογικά με τις λέξεις Ἄρης, ἀρείων, ἄριστος, ἀραρίσκω (= ταιριάζω, προσαρμόζω), ἀρέσω (η πρώτη σημασία της ἀρετῆς ήταν η ανδρεία, η γενναιότητα στον πόλεμο.). Κατά τον Αριστοτέλη, η «ἀρετή» κάνει αυτόν (αυτό) που την έχει να βρίσκεται στην τέλεια κατάστασή του (“εὖ ἔχον ἀποτελεῖ”) και το βοηθά να εκτελεί με σωστό τρόπο το έργο για το οποίο είναι προορισμένο από τη φύση («τὸ ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν»). Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται και από τη χρήση εμπειρικών παραδειγμάτων που συνιστούν προσφιλή μέθοδο του Αριστοτέλη. Ειδικότερα, θεωρεί πως η ἀρετή του ματιού είναι αυτή που καθιστά το μάτι ικανό να βλέπει αποτελεσματικά, αφού πρώτα φτάσει στην τέλεια κατάστασή του («οἶον ἢ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετή ... καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ»). Ομοίως και στην περίπτωση του αλόγου χάρη στην ἀρετή ὁ ἵππος καθίσταται τέλειος, ἀγαθὸν δραμεῖν καὶ ἐνεγκεῖν τὸν ἐπιβάτην καὶ μεῖναι τοὺς πολεμίους. Τέλος, η ἀρετή του ανθρώπου επιτελεῖ το ίδιο ακριβώς έργο που συνίσταται στην τελείωση των πράξεων του ανθρώπου (μέσω της έξεως) αλλά και του ίδιου. Κατά συνέπεια, η ἀρετή δεν αφορά μόνο στους ανθρώπους αλλά και στα ζώα και τα πράγματα, άρα στα έμψυχα και τα άψυχα. Με άλλα λόγια, η λέξη δεν έχει αποκλειστικά ηθικό περιεχόμενο (όπως και στη νέα ελληνική) αλλά αποτελεί οποιαδήποτε θετική ικανότητα ή απλώς ιδιότητα, που υπάρχει σε μεγάλο βαθμό (είναι η υπεροχή, η ανωτερότητα σε κάτι), το προτέρημα, η αξιοσύνη έμψυχων και άψυχων που τα κάνει σπουδαία (=άξια σπουδῆς, αξιόλογα → τέλεια), ενώ στην περίπτωση του ανθρώπου τη θέση του σπουδαῖος λαμβάνει ο όρος ἀγαθός. Τέλος, η «εντελέχεια» (<ἐντελῶς + ἔχειν), ως όρος της αριστοτελικῆς φιλοσοφίας σημαίνει: ολοκλήρωση ή πραγματοποίηση ή τελείωση μιας κατάστασης. Η ἀρετή λοιπόν, ως «δυνάμεις» στοιχείο της ανθρώπινης οντότητας είναι η φυσική εκείνη δύναμη που στρέφει τον άνθρωπο στην επίτευξη της πλήρους τελειότητας.

ἔργον: Πρόκειται για τον προορισμό του κάθε πράγματος (τὸ ἔργον αὐτοῦ). Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η φύσις, η οποία οὐδέν ποιεῖ μάτην, έχει αναθέσει σε καθετί που υπάρχει σ’ αυτόν τον κόσμο ένα έργον, δηλαδή μία καθορισμένη πορεία με ένα συγκεκριμένο τελικό σκοπό και προορισμό, με συγκεκριμένη ποιότητα που καταδεικνύεται από την επανάληψη του επιρρήματος «εὖ». Όταν επιτελεστεί το έργο, το ον φτάνει στο τέλος του (στην τελείωσή του, στην τέλεια κατάστασή του). Έτσι, υπάρχει έργον του ματιού, του αλόγου, του χεριού, του ποδιού, κ.ο.κ., όπως βέβαια και έργον του ανθρώπου, το οποίο είναι ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγος ἢ μὴ ἄνευ λόγου. Ο Σταγειρίτης φιλόσοφος λοιπόν, ορίζει ως «τέλος» του ανθρώπου την ευδαιμονία και ως «έργον» του, που τον οδηγεί σε αυτή, θεωρεί την ηθική πράξη, την ορθή συμπεριφορά.

B2.β. Ο Αριστοτέλης στην προσπάθειά του να ορίσει την ηθική ἀρετή διαπιστώνει ότι αυτή αποτελεί μια μορφή «έξεως». Προκειμένου να καταστήσει πληρέστερα τον ορισμό του, διερευνά στη συνέχεια τι είδους «έξεις» είναι η ηθική ἀρετή («ποια τις»), ποια είναι δηλαδή η «ειδοποιός διαφορά» της έναντι των «έξεων» εκείνων που συνιστούν μορφές φαυλότητας ηθικής μειονεξίας. Για το σκοπό αυτό ο φιλόσοφος εντοπίζει αρχικά τις δύο βασικές λειτουργίες που «ή ἀρετή» γενικά επιτελεῖ σε οποιοδήποτε φυσικό ή τεχνητό δημιούργημα. Έτσι, υποστηρίζει ότι η ἀρετή κάθε πράγματος:

- οδηγεί αυτό το ίδιο στην ολοκλήρωση, στην τελείωση του («αὐτό τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ») και
- το καθιστά ικανό να επιτελέσει με άρτιο τρόπο το «έργον», τη δραστηριότητα εκείνη για την οποία η φύση ή ο κατασκευαστής του το έχει προορίσει («καὶ το ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν»).

Μετά την παράθεση σχετικών παραδειγμάτων που επιβεβαιώνουν την παραπάνω θέση του, ο Αριστοτέλης οδηγείται στη διαπίστωση ότι «καὶ ἢ τοῦ ἀνθρώπου ἀρετή εἴη ἂν ἢ έξις ἀφ’ ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος γίνεται καὶ ἀφ’ ἧς εὖ τὸ ἑαυτοῦ έργον

ἀποδώσει». Αναλυτικότερα, οι ηθικές αρετές συνδέονται με την συνήθεια. Η επανάληψη δηλαδή καλῶν ἔξεων αποτελεί την άσκηση που εδραιώνει την ηθική αρετή. Έτσι καθιστά τον άνθρωπο «ἀγαθόν», ενάρτετο, ηθικά ολοκληρωμένο αλλά και του παρέχει τη δυνατότητα να επιτελέσει με επιτυχία «το ἔργον» που η φύση του έχει αναθέσει (κατάκτηση της ευδαιμονίας).

B3. Σχολικό βιβλίο σελ. 141 «Είκοσι χρόνια ἔμεινε ... να σωθῆι ἡ ἀλήθεια».

B4. σχεδόν: ἔξεων, ἀπεχόμενος, ἀπεχόμεθα, ἔξις, ἔχον, ἔχει

αχάριστος: χαίρων, χαίρειν

ασήμαντος: σημεῖον

ενδεής: δεῖ

πρόφασι: φησίν

διαμονή: ὑπομένων, μείναι

άρτιος: ἀρετή

τελεσιδικός: ἀποτελεῖ

δημαγωγός: ἤχθαι

καταδρομικό: δραμεῖν

Γ1. Ἄνδρες στρατιῶτες και των Αθηναίων και των άλλων συμμάχων, ο αγώνας βέβαια που πρόκειται να γίνει θα είναι ομοίως κοινός για όλους ανεξαιρέτως και για τη σωτηρία και για την πατρίδα περισσότερο μάλιστα για τον καθένα παρά για τους εχθρούς γιατί αν νικήσουμε τώρα με τα πλοία, είναι δυνατό στον καθένα να προβλέπει την οικεία/ ιδιαίτερη πόλη/ (πατρίδα) η οποία υπάρχει/ βρίσκεται κάπου. Ωστόσο ούτε πρέπει να λιποψυχούμε ούτε να παθαίνουμε αυτό ακριβώς που (παθαίνουν) οι πιο άπειροι από τους ανθρώπους, οι οποίοι αφού έκαναν λάθος/ απέτυχαν στους πρώτους αγώνες έπειτα για πάντα έχουν την ελπίδα του φόβου όμοια με τις συμφορές. Αλλά όσοι και από τους Αθηναίους παρευρίσκεστε, επειδή είστε έμπειροι σε πολλούς ήδη πολέμους, και όσοι από τους συμμάχους (παρευρίσκεστε), επειδή πάντα εκστρατεύετε μαζί (μας), θυμηθείτε τα παράδοξα κατά τη διάρκεια των πολέμων.

Γ2. άγών: τοῦς ἀγῶνας

κρατήσωμεν: κράτει

ναυσίν: ὦ ναῦ

ἐπιδεῖν: ἐφορᾶν

Ἔπερ: αἴσπερ

πάσχειν: πείσεται

πρώτοι: τοῖς προτέροις

ἔχουσιν: σχοίην

σφαλέντες: τοῖς σφαλεῖσι(ν)

μνήσθητε: ἐμνήσθησαν

Γ3α.

στρατιῶται: ονοματικός ομοιόπτωτος επιθετικός προσδιορισμός στο «ἄνδρες»

τῷ: δοτική προσωπική από το απρόσωπο ρήμα «ἔστι»

ἀθυμεῖν: τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα «οὐ χρή» (ετεροπροσωπία)

τῶν ἀνθρώπων: ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός, γενική διαιρετική στο «ἀπειρότατοι»

ταῖς ξυμφοραῖς: ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός, δοτική αντικειμενική από το «ὅμοιαν»

τῶν παραλόγων: αντικείμενο στο ρήμα «μνήσθητε» (ρήμα μνήμης συντάσσεται με γενική)

Γ3β. Ὁ Νικίας εἶπεν εἰ κρατήσαιεν / κρατήσειαν ταῖς ναυσίν, ὅτι εἴη τῷ τὴν ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν (ειδική πρόταση).

Ὁ Νικίας εἶπεν εἰ κρατήσαιεν / κρατήσειαν ταῖς ναυσίν, εἶναι τῷ τὴν ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν (ειδικό απαρέμφατο).

Επιμέλεια θεμάτων

Αβδελέλλη Γιασεμή, φιλόλογος

Χατζηβασιλείου Βάγια, φιλόλογος